

Lezing: psalm 37 vrij.

Het is nogal een paradox, zingen: 'Stilte nu', zelfs als je heel zacht zou zingen. Je zou toch raar opkijken als we dat werkelijk in praktijk brengen, en nu een uur met elkaar zouden gaan zwijgen, stilte betrachten. Hoewel, in onze haastige lawaaiige wereld zou zo'n uur wel eens heel prettig kunnen werken. Even alles los te kunnen laten, even niet meer hoeven praten, luisteren, zelfs maar denken, laat staan doen. Wat een weldaad. Maar we doen het maar zelden. We lijken een beetje bang voor stilte. In restaurants wordt muzak gedraaid, want de gaten die in een gesprek vallen zouden wel eens ongemakkelijk kunnen zijn. Als we in de natuur wandelen of fietsen zetten we nog vaak een podcast op en zelfs in mijn yogaklasje wordt er minimal of New Age-achtige muziek gespeeld om maar geen stilte te hoeven horen.

Een collectieve stilte kennen we eigenlijk alleen tijdens de twee minuten op 4 mei, en misschien in afgezwakte vorm wanneer er in een groep een overledene wordt herdacht. We zijn collectief bang voor stilte. Ik hoorde een radiopresentator vertellen dat hij ervoor moest zorgen dat zich geen stilte langer dan 3 seconden zou voordoen, of het nu in een gesprek of in een muziekstuk is, want dat de techniek dan ogenblikkelijk en automatisch een tune zou inzetten, want zo'n stilte, dat kan toch niet anders dan een storing zijn.

Maar stilte schept ruimte en in die ruimte kan contact tot stand komen – met jezelf en ook met de ander en met God. Ik moet denken aan een gedichtje van Judith Herzberg, 'Ziekenbezoek' heet het:

Mijn vader had een lang uur zitten zwijgen aan mijn bed.

Toen hij zijn hoed had opgezet

zei ik, nou, dit gesprek

is makkelijk te resumeren.

Nee, zei hij, nee, toch niet,

je moet het maar eens proberen.

Een bijeenkomst als deze is in principe een mengeling van wat je samen en wat je individueel beleeft. Individueel kan stilte heel goed werken. Veel kerkdiensten beginnen met een moment van stilte, van inkeer en bezinning. Even bewust afstand nemen, je dagelijkse beslommeringen loslaten, tot rust komen, je concentreren op wat werkelijk van belang is. De stilte vult zich met gevoelens en gedachten, met terugkijken en vooruitkijken, met een gelaagdheid van spijt en hoop. Het zal voor iedereen anders zijn. We kennen ook het gebed in stilte, waarin we ons overleden geliefden voor ogen stellen, of levende naasten, dichtbij en ver, over wie we ons zorgen maken of voor wier bestaan we dankbaar zijn. We halen hen dichtbij, stellen hen present in onze aandacht, in ons leven, die paar momenten. Allemaal in de stilte van ons hart, zoals dat wel genoemd wordt als het stil gebed aangekondigd wordt. Het is in ons priveeste privé domein, maar toch ook in gezamenlijkheid: we doen het gelijktijdig en denken misschien ook aan degene drie rijen verderop, van wie je weet dat hij zijn vrouw zo vreselijk mist.

Ook muziek heeft die vreemde kwaliteit dat je haar individueel beleeft, terwijl de gezamenlijkheid je privé emotie en geraakt zijn enorm kan versterken. Of het nu op een popfestival is waar je samen met anderen uit je dak gaat, of in de concertzaal waar het publiek als één man overeind komt na een bovenaards mooie uitvoering van een Mahlersymfonie, dat je dat sámen ondergaat, maakt de ervaring nog eens zo intens.

Die verhoogde intensiteit geldt zeker ook voor samen zingen, of het nu "We are the champions" is in het stadion of de adelaarsvleugels in de Rode Hoed.

Maar samen stilte zingen? Hoe kunnen wij in stilte loven en prijzen, dan wel klagen en vragen? Ja individueel, voor onszelf, in de stilte van ons hart. Maar sámen, als gemeenschap?

Met een zwijgende God zijn de meesten van ons maar al te vertrouwd, maar een stille gemeente? Samen zingen, hardop, is toch een van de pijlers van deze Ekklesia.

Psalm 65 begint in de berijming van Willem Barnard, zoals die in de protestantse kerken wordt gezongen, met “De stilte zingt U toe, o Here.” Ook daar dus die vreemde combinatie, van stilte en zingen, Hoe zal die stilte klinken, hoe moet die stilte gehoord worden?

‘Stilte zingen had ik u beloofd,’ dicht Oosterhuis. Op die belofte volgt de bede aan God om te horen, sterk in zijn korthed: Hoor dan. Maar die krachtige bede wordt gecompliceerd door de erop volgende vraag: “Hoor dan wie?” Mijn eerste, intuïtieve lezing daarvan is dat gevraagd wordt wie degene is die hoort. Maar het blijkt te gaan – in elk geval óók – om de vraag wie de ik is die gehoord wil worden. “Hoor dan wie? Mij – wie mij?” Het gaat om deze mens, die gebukt gaat onder haar schuld. Deze nietige mens, die zich niet wil laten neerdrukken door zijn schuldgevoel, maar in het zwijgende contact met de Eeuwige tot verandering wil komen, zich tot een nieuw mens wil laten omvormen. De stilte wordt misschien ingegeven door schaamte, maar biedt ook de kans tot verandering, tot inkeer en bekering, en draagt zo een belofte in zich.

De stilte in psalm 37 heeft *op het eerste gezicht* een wat ander karakter, niet van belofte, maar van verwachting. De psalm biedt een lieflijke schildering van een wereld waarin uiteindelijk alles goed is. Oké, er zijn godloochenaars en kwaaien, ploerten en schenders, maar er is geen twijfel mogelijk dat ze zullen verdorren en vergaan, verdwijnen in de afgrond. De barmhartigen, de solidairen, de onkreukbaren zullen de aarde erven. Het is als een enorme uitbreiding (de oorspronkelijke psalm telt 40 strofes!) van psalm 1, waar ook ‘ploert en schender’ gezet worden tegenover een ‘jij’ die liefheeft en recht doet, en die als een boom aan levend water is, terwijl de ‘oplichter’ als een pluusje de leegte in waait. Maar juist doordat in psalm 37 alles nog eens een tweede, derde en vierde keer in andere woorden gezegd wordt, krijgt het geheel eerder het karakter van een droom of een sprookje dan van een haalbaar, inspirerend visioen. Het is alsof de psalmist ook zichzelf probeert te overtuigen dat het echt, echt allemaal goed komt. In zijn vrije bewerking heeft Huub Oosterhuis er al aardig in gesneden, maar toch, of het nu deze versie is, of de Statenvertaling of de berijming van de Geneefse psalmen, ze zijn allemaal even utopisch, druipend van een godsvertrouwen dat door de feiten van de geschiedenis, door de krant en het journaal gelogenstraft wordt, ‘Keep on dreaming’, zou je met de nodige ironie tegen de psalmist en de dichter willen zeggen.

Maar Oosterhuis maakte een opvallende keuze: hij maakt een refreinregel van een tamelijk onopvallend zinnetje in de psalm (vers 7), in de vertaling van Gerard Swüste luidt dat vers: ‘Maak je stil voor de Levende, zie naar hem uit!’). Oosterhuis laat de psalm ermee beginnen en eindigen, en nog twee keer tussenin ook: ‘Stilte voor Hem. Verwacht Hem, Hij zal komen.’ Wat bewoog hem om die keus te maken? Het lijkt toch verdacht veel op ‘Stil maar, wacht maar, alles wordt nieuw’, toen ik klein was een lievelingsliedje van mij, maar nu toch vooral een soort icoon van een verkeerd soort christendom, dat wel droomt van een nieuwe wereld, maar daar vooral zelf niets voor hoeft te doen, want het moet allemaal van ‘de andere kant’ komen: God moet ervoor zorgen dat het allemaal in orde komt. Voor de psalmen als geheel kan ik moeilijk spreken, want die zijn zó veelstemmig en zijn niet op één David of Salomo terug te voeren, maar van Huub Oosterhuis weet ik genoeg om te voelen dat ‘Stil maar, wacht maar’ niet bepaald een Oosterhuisiaanse gedachte is. Waarom dan toch juist die refreinregel? De ‘stilte voor Hem’ is gevuld met de verwachting van Hem. Wordt hij misschien zo vaak herhaald om onszelf gerust te stellen omdat er nog maar zo bitter weinig van de vervulling ervan zichtbaar is?

Eerlijk gezegd weet ik me niet goed raad met deze psalm. Daarom ging ik zoeken naar andere bewerkingen en andere interpretaties. Zo kwam ik bij Lloyd Haft, een van oorsprong Amerikaanse China-deskundige die in Nederland woont en dichter en vertaler is. Hij maakte een herdichting van alle 150 psalmen, waarin God vooral als ‘de ziende’ wordt benoemd en aangesproken. Zien dus als het wezenskenmerk van God. Kennelijk vond Lloyd Haft in diezelfde regel als Oosterhuis de kern van psalm 37, want hij vatte die toch behoorlijk lange psalm samen in deze drie korte regels:

Wees stil.
Al het andere van a tot z
is zeggen: hij is zien.

Al het gepraat over God komt voor Haft neer op dat ene: dat God ziet. Het is geen neutraal zien, het is het zien dat God van zichzelf benoemt bij de roeping van Mozes: 'gezien heb ik en gezien de ellende van mijn volk dat in Egypte is'. Door Hem gezien zijn is de ultieme geborgenheid. Dát balt Lloyd Haft samen in dat ultra-korte zinnetje 'hij is zien', dat 'al het andere van a tot z' overbodig maakt.

Maar dat geeft nog geen antwoord op de vraag waarom juist die stilte-regel het refrein is geworden in de vrije bewerking die we lazen, 'Stilte voor hem. Verwacht hem, hij zal komen.' Ik denk dat dat refrein, 'Stilte voor hem. Verwacht hem, hij zal komen' uiteindelijk vooral een aansporing is om die verwachting vol te houden, die hoop, in het getob van onze dagen, tegen het kwaad van 'Ploert en Schender' in dat we overal om ons heen zien. Dat lijkt me ook de essentie van wat er in het lied 'Stilte nu' gebeurt: dat wij in de gezamenlijke stilte de kracht krijgen om niet te wanhopen aan dat visioen van ooit een wereld die in vrede is, en te zien wat de weg daarheen is ('Doe goed, dan heb je een weg'). Het is in die stilte dat wij ons aangespoord voelen om te vertrouwen op die andere wereld, waar onze pijn gedragen wordt door zachte handen en waar degenen die doen wat moet gedaan, zijn als de opgaande zon, zo oplichtend, zo sterk, zo onweerstaanbaar.